

Közelebb az élethez

Ha valaki váratlanul betoppan az Ikarus Karosszéria- és Járműgyár nagy tanácstermébe és csupán tíz percig hallgatja az országgyűlési képviselők záporozó kérdéseit és az illetékes miniszterhelyettes válaszait a közúti járműprogram eredményeiről, problémáiról és kilátásairól — méltán gondolhatta volna: közgazdász tanácskozást tartanak.

Amint erről a Magyar Nemzet már beszámolt: az országgyűlési ipari bizottsága a tízezer dolgozót foglalkoztató európai hírű gyárban, a közúti járműgyártás egyik fellegrárában tanácskozik.

Sok miért kezdetű kérdés hangzott el, amikor a témafelelős, a gépészmérnök képzettségű miniszterhelyettes igen alapos tájékoztatót elmondott. Nagy felelősséggel „interpelláltak” a törvényhozók: mi történt a 12,9 milliárd forinttal, sikerült-e a program teljesítése, amelyet az országgyűlésen megszavaztak. Szinte a gazdaságirányítás reformjának minden fő tétele felmerült kérdés és válasz formájában. Szóba került a gazdaságon előállított autóbuszok, nagy teljesítményű motorok és hátsó hidak gyártása, a gazdaságtalan dőmperek előállításának megszüntetése, ugyanúgy, mint a kis sorozatban készített traktorok gyártásáról hozott párt- és kormányhatározat.

A régi mechanizmusban — gondoljunk csak az öt és fél év előtti helyzetre — nem számított, hogy milyen költséggel állítanak elő traktorokat, dőmpereket, egyéb gépeket berendezéseket. Ma már nem mindegy; raktárra termék valamely gyár vagy a piac számára. Rozsdásodnak-e a kihasználatlan termelőberendezések vagy a népgazdaságban dolgoznak. A gazdaságirányítás reformja, a szabályozó rendszer rangsorolta a vállalatokat és a gazdaságos termelés tényezője alapján egyes vállalatok, gyárak a tabella alsó régiójában kaptak helyet, amelyek számára a népgazdaság nem folyósít milliárdokat, milliárdokat, hanem intézkedések születtek — amint ismeretes, a Központi Bizottság novemberi állásfoglalása és a Minisztertanács ezt követően hozott határozatában — a termelési szerkezet átalakításáról, új termékek, gazdaságos gépek, berendezések gyártásának elkezdéséről. S mindezt — miként a kispesti nagyüzem példája is mutatja — nemcsak a gazdasági célszerűség egy bizonyos perspektívára érdekelte, hanem a humánus eszközeivel is.

A gazdaságirányítás reformja nagy lendületet adott fejlődésünknek, ugyanakkor megmutatta a korábbi mechanizmus sok buktatóját is. Elmondhatjuk: az élethez közelebb került a fővel és a középírányítás, gyorsabban reagálunk a mindennapi követelményeire, a gazdaságos termelés, a hazai felhasználás, a kivitel minőség és gazdaságossági követelményeire, és végső soron az életszínvonal-politika kívánalmaira.

Fock Jenő, a Minisztertanács elnöke a gazdaságirányítás reformjáról, a bevezetés előtt ezeket mondta az országgyűlésen: „A reform eszköz! A cél, amelyet el akarunk érni, hogy hazánk erősebb, gazdagabb legyen, polgárai pedig — végzett munkájuk értéke, gazdaságossága szerint — egyre kulturáltabban, jobb körülmények között, jólétben éljenek!” Ez az egyik fontos célja a gazdaságirányítás reformjának, amelyről az említett tanácskozáson is annyi szó esett. Ezután is ezen az úton haladunk. Ez az út kipróbált, jellel vezet.

V. I.

Egy nyugat-magyarországi kastélyban félreértésből agyonlövök IV. Károlyt és Zita királynét 1921-ben a két restaurációs kísérlet között. Ebből a morbid helyzetből indul ki Hernádi Gyula új drámája, a „Királyi Vadász”, alcímében „Az utolsó Habsburg”. A történelmi fantasztikum alkalmat ad Hernádinak az új szerep és az azzal való azonosulás többszöri bemutatására. A magyar legitimista főúr elutasítván Horthy diktatúrájának véres terrorját, igyekszik katonai egységet szervezni az arisztokrata fiatalokból. De, szerinte ez csak úgy sikerülhet, ha tényleges életveszélyhelyzet jön létre. Ezért 48 órási háborút rendez eszes tőltenyel, a toborzott zsoldosok serege ostromolja a kastélyt, a főúr ifjúság pedig védelmezi. Eközben toponnan be a kastélyba IV. Károly és felesége s a támadók — nem tudván kik a polgári ruhás idegenek — agyonlövök őket. A 48 óra során ugyanis ennyire komolyan vették szerepüket.

A másik furcsa szerepváltás akkor következik be, amikor a megölt király és királynő helyére lépő, megszólalásig hasonló statiszták mindinkább azonosulnak szerepükkel. Az ál IV. Károly egyenesen diktatóri tulajdonságokat vesz fel, sőt letartóztatja az egész koncepció eszmei szülőatyját, magát a nyugat-magyarországi főurat is.

A történelmi abszurditástól eltekintve, így van-e ez lélektanilag? A New York Times Magazine-ban olvastam a Stanford egyetem egyik pszichológiai kísérletéről. Kétheti időtartamra tizenegy egyetemi hallgatót fogházra, tizet pedig rabba nyilvánítottak. A valószínűsághoz hűen alakították ki a fogházat. A játéknak induló kísérlet később megdöbbentően komollyá vált. Mindkét csoport kísérleti személyei az idő múlásával egyre teljesebben azonosították magukat a vállalt szereppel. Az örök mindkét csoportban léptek fel a foglyokkal szemben, mire a rabok szabályszerűen fellázdáltak.

P. T.

Mindez arra hívja fel a figyelmet, hogy a környezet és a szűkebb közösség a legbefolyásosabb magatartást kialakító tényező.

Ami még érdekesebbé teszi a kérdést: maguk a diákok akarnak többet hallani és tudni a közösségről. Egyik gimnáziumban — Kautzky Norbert cikkében lehetett erről olvasni — a diákok harminc százaléka olyan jellegű problémára keresett választ, hogy milyen tényezőzők határozzák meg vagy befolyásolják az egyén és a közösség viszonyát. Az osztályokban már az első évben kialakulnak a kisebb közösségek, csoportok, de nevezhetjük nyugodtan klikkeknek is. Mi lesz azzal, aki egyikhez sem tartozik? A kutatók megfigyelték a következő problémát: „A középiskolai diákok egy számottevő csoportja sem a családban, sem az iskolában nem integrálódott eléggé, laza és kevésbé hatékony társas közösségekben él. ...lényegében véve társtalán és magányos”.

Kettős gond jelentkezik itt, egyrészt, hogy fiatalon magányos marad az egyén, másrészt, ha bekerül a közösségbe, milyen szerep vár rá, amellyel azonosulni tud. A jó, egészséges közösség nem hagyja magára az egyént, a társak beveszik és viszik magukkal. Egy ilyen közösség megtanítja a fiatalt élni a mikrotársadalomban, majd ránevel a munkára, egyezővel előkészíti arra a szerepre, amely reá vár a felnőtt társadalomban.

Az új nevelési, oktatási időszak kezdetén semmiképpen sem árt felhívni a figyelmet, hogy a mi társadalmunk lényege és célja az egészséges gondolkodás, közösségi ember kifejeződése. A szerep, amelyhez idomulniuk kell s amely majd meghatározza magatartásukat is, a szilárd erkölcsi érzékelő rendelkező, jellemes, őszinte és egyenes ember. Mert a rossz közösség termeli ki az önzést, a képmutatást, a másik ember megvetését, az ál IV. Károlyokat. Sajnos erre is találunk példát, történelmi fantasztikum nélkül is.

GI Ford-művek egyik reményteljes ifjú menedzseréről jegyezték fel, hogy egy szép napon torzborban jelent meg munkahelyén. Midőn gondosan fésült és jól vasalt kollégái korholni kezdték, hogy az ápolatlan külső hátráltatja hivatali előmenetelét, a következőképpen vette védelmére vállig erő hajsátrát: „Tessék tudomásul venni, hogy a feleségemnek így tetszem, s ha néhan a főnöknek van valami kifogása a frizurám, vagy a fizimiskám ellen, azt üzenem neki, hogy tehet egy szivességet...” E nem túl finom és a jövőveltség iratlan szabályáival nehezen összeegyeztethető nyilatkozatot még meg is tudott, mondván: torkig vagyok azzal, hogy a külsőtől függjön a pályafutásom.

Mint hírlík, sem a kollégák, sem a főnökség nem ütközött meg különösebben az ifjú ember kifakadásán, s a düffel-dorfi Handelsblatt nem azért jegyezte fel az esetet, mintha elképesztőnek tartotta volna. Éppen ellenkezőleg, a kis történettel azt illusztrálta, hogy ez a fajta „rebellis magatartás” immár mennyire mindennapos, mennyire megszokottá vált. E sorok írója egyébként saját maga tapasztalta az Egyesült Államokban csakúgy, mint az NSZK-ban, hogy gyermekkorunk nagy bestsellere, Dale Carnegie „Karrier-iskolája” mennyire avitnak tűnik a mai nemzedék tekintélyes részének szemében. S a legutóbbi időben „ellen-Carnegie-k” garmadája jelent meg, valamennyi harsány gyűnkacaj kíséretében állítva pengellégre a régmódi, szolid, főnökei előtt hétrét görnyedő, önzérvért hűző szorgos és törtető alakokat.

CORN BERNERK példának okáért „Karrier terror” címen adta közre megfigyeléseit és ajánlásait, s viharos sikert aratott az Egyesült Államokban, majd tucatnyi nyelven lefordítva másutt is a „Péter-élv” című kötet, ez is, hasonlóan az előbbihez, azokat az iratlan és írott viselkedésmagatartási követelményeket teszi neveltségessé, amelyek nélkülözhetetlenek tartottak, ha valaki előre akart jutni az életbe. Megint emlékeznek és emlékeztetnek a Coca-Cola cég reklámszövegére, amely a hatvanas évek elején volt sláger és most jelképes értelemben idézgetik a talált mondatocskát, amely így hangzik: Tartsunk egy kis szünetet.

A „homo faber”, a „homo sapiens” most egyszerűben és ismét „homo ludens”-ként jelenik meg előttünk, itt is, ott is úgy nyilatkozik, úgy tesz, mint aki belefáradt a hajszába, mint aki megcsömörlött attól, hogy mindig „viselkednie”, szüntelenül „okosnak” kell lennie, s gyermeki önefelettséggel és az újra fellelt ártatlansággal örömeivel semmi más nem akar, csak játszani. Peter Espe említi a fentebb már idézett lapban, hogy a mérhetetlen étvágyalú konzumáló és általában száraz nyugatnemek tömegesen hódolnak egy társasjátéknak, amelynek az égvilágon semmi értelme, buta, ostoba és céltalan az egész, s csupán arra jó — ha ezt egyáltalán lehet és szabad jónak nevezni —, hogy ellüssék az idejüket. A játék feltalálója természetesen vagyont keresett elmeszületésével, s mivel egy csapásra híres ember lett, kedvelt alanya az interjúkésztőknek. Amikor találmánya sikerének titka felől faggatták, rövid, de módfelett elgondolkoztató magyarázatot adott: „Vannak emberek, akik megelégteltek, hogy folyton csak tisztaságokban, méretekben, adatokban gondolkodjanak, hogy mindig céltudatosan éljenek. Keresnek valamit, aminek végre nincs semmi köze mindehhez, olyasmit, aminek a szó szoros értelmében nincs is értelme. Ha tetszik, fogalmazhatok úgy is, hogy fellázdáltak, játékos és pajkos lázadásban törtek ki a teljesítményre alapozott társadalom ellen.

Hagyjuk egy pillanatra figyelmen kívül ennek a „rebelliónak” a tartalmát és megnyilvánulási formáit, s maradjunk magánál a ténynél. Aki járt, sőt élt az Új Világban, az maga is tapasztalhatta, hogy minő fizikai kényelmet teremtett a technikai lelemény, s a munka milyen magas fokú és mennyire általános jólétnak lett a megalkotója. A nyugati világban utazó megcsodálhatta a csupa-üveg, csupa-beton építményeket, amelyek modern Babel-tornyokként az eget ostromolják. De lépten-nyomon találkoztak annak jeleivel is, hogy amerikaiak, nyugatnemek és mások mennyire nem tudnak mit kezdeni jómódjukkal. Náluk még a szegények is gazdagok ahhoz képest, amit a nyomorúság Közép- és Dél-Európa emlékeiben, vagy Ázsia mai valóságában jelent, ám tagadhatatlan tény az is, hogy a gazdagok is szegények, mert a rideg gazdaságosság elvét nem melegíti föl, nem lágyítja meg, amit az emberi humánus fogalomkörébe szoktunk sorolni.

MOST AZ A FIGYELEMRE MÉLTÓ, hogy üresnek és céltalannak a hedonizmus újjalesztett változatát, a féltelen szerést, nagy etvágy, habzó elvívás éleformáját nemcsak azok érzik, akik ősi kultúrákon nevelkedtek és „régimódi erkölcsök” szerint élnek, hanem sokan mások is. A New York Times hosszú cikkben számolt be a minap azokról a szerteágazó szociológiai vizsgálódásokról és széles körben divó elmékedésekről, amelyeknek egyetlen ósrégi igazság a mozgatója. Robert Reinhold, a cikkíró, szakszerű szövegezését idézve arról a felismerésről van szó, hogy a gazdasági indikátorok önmagukban nem világítják meg és nem tájékoztatók az emberek igazi közérzetét. „Az egy főre eső nemzeti jövedelem 1945-től napjainkig megkétszereződött az Egyesült Államokban, de nincs olyan bolond, aki ezekből az adatokból arra következtetne, hogy az amerikaiak kétszer olyan boldogok ma, mint amilyenek egy emberöltővel ezelőtt voltak”. Jólét és boldogság nem szinonimák, s noha a jólét bizonyos foka nélkülözhetetlen feltétele a boldogságnak, csak az anyagi jólét kevés ahhoz, hogy az ember boldognak érezze magát.

Hajdanában az volt a kérdés, hogy „mi a boldogság mostanában”, ma viszont tudást és az utca emberét egyaránt az a gondolat foglalkoztatja, hogy „mi a boldogság mostanában”. Elég-e hozzá a kispörkölt és nagyfröccs, egy „jó kis állás”, meg „némi kis magántulajdonocskát”, vagy szükségeltetik-e egyéb is. Hivatalos adatok szűrint az idén 115 milliárd dollárt költenek az amerikaiak arra, hogy életörömeiket vásároljanak maguknak. De ezenközben és ugyancsak az idén 55 százalékkal többen kértek bevándorlási engedélyt Ausztráliába mint tavaly, és Kanadába is többen telepédnek át ma már az Egyesült Államokból, mint Angliából. Az ok — nyilatkozta egy szakértő az U. S. New augusztus 27-i számában —: az emberek szabadulni akarnak az élet nyomasztó súlya alól, szeretnék kimenekülni a gyöttrő feszültségek harapófogójából, amelyeket egy mindinkább automatizálódó és mindinkább elszemélytelenülő társadalom termel ki magából.

FELCSERÉLNI A SZÜLŐHAZÁT egy másik országgal, az illendőséget illetlenséggel, a jólétséget szabadsággal váltani fel, iestaszabani a trónról az értelmet és helyébe az esztelenséget ültetni — mindez lehet az útja a menekülésnek, mindez tűnhet olybá, mint „tiltakozás a valóság ellen”. De a boldogság kékmadarát így utolérni aligha lehetséges. A már idézett amerikai hetilap az élet értelmét keresőknek és egyéni kedvteléseikbe belefelelőknek John Stuart Mill receptjét ajánlja: „Csak azok boldogok, akik nem csupán és nem örökké saját boldogságukra gondolnak, hanem azon vannak, miként lehetne boldoggá tenni másokat, miként tehetnének szolgálatot az egész emberiségnek... Ha így tesznek, maguk is meglik a legnagyobb örömet az életben”. Noha jó száz éve anlik, hogy az angol bölcselő leírta e sorokat, a gondolat semmit sem veszített frissességéből és időszerűségéből, a jótanács érvénye mégcsak nem is korlátozható az angolszász világra.

Zala Tamás

Halál Nápolyban

Csúnya halál látogatja a gyönyörű várost, egyike a legfertelmesebbeknek. Más-kelet gondolta ezt, aki valaha elragadtatottan felkiáltott s kiáltása azóta is visszhangzik a világban: Nápolyt látni és meghalni!

Másként gondolta. Nápolyt látni és meghalni, igen — de nem megenyvesedő verrel és nem hasmenésben, nem. Nápolyhoz nem illik a kolera. Akkor sem, ha időre odaszokik is és megijedei. Nápolyban a kolera nem járvány, hanem a természet, a sors izlettensége, a Koch-féle vibriók, a kom-mabacillus-tömegek lázadása a szépség ellen.

Másféle halálra íhlet, ha szabad így mondani, másféle halálra Nápoly. Nem olyanra, amely előtt a beteg görcsöserandul, szeme becsik, szája elkékül, hangja nyöszörgőre fordul, teste kiszárad. Az igazi halált, az odavalóstit, a törölmetszett nápolyi halált nem is elozheti meg betegség, a nápolyi halál nem ágyban születtek, gyűrött cihák között. Hanem utcán, tengeren, rízsaborkorban jön a világra, hirtelen. Egy sikátor fordulójában, borszínű alkonyatokor, valahol a Forcella környéki kocsmák között, vagy egy azaleás erkély éji sötétje alatt megvillan egy tör és sebtében meghal valaki. Kilobog egy bárka rozsdavörös vitorláin a Posillipo-fok felé a tírren tengerre, utasait elnyeli a kék messziség s nem térnek vissza többé, mint nem tért vissza valamikor az olasz partokra, valamivel északabbra innét, a ligur tengerrel egy angol költő, Shelley sem.

Ez igen: törtől eselni, kalandban vészni, ez a méltó halál Nápolyban.

S mert a halál kifogyhatatlanul leleményes és van formaérzeke, használ más, ideillő, úgyszólván tájlelő pusztítást is itt. Van a nápolyi Museo Nazionaleban egy zárt rész, tizenhat éven felülieknek,

bad öltenie, mert nem illik e város díszletéhez.

S most mégis, mint már annyiszor, kolera látogatja. A Via Partenopén, a Marinellán, öbölmenti utakon, ahonnan a nyílt vizen lengő Caprira és Ischiára látni s néha a tűzhányó füstjére is, ezeken a tengerparti korzókon, szentjánoskenyérfa, babérbokrok, pineák között vöröskeresztes járványokcsik állnak, mentőautók süvöltenek, illetlen járművek. A mimózák illatát megfertőzi a dezinficiensek szaga, klór, fenolé, kreozoté, mangáné, szublimáté, lúgos kencéké. A sétányok akár a kórházfolyosók. A nyár, a virágmenet, a kedv és az ifjúság tarka jelmezei helyett a tisztaság szomorú egyenruhái, fehér köpenyek. Kacsintó, ledér maszkok helyett szigorú védőálarok. Csőre töltött oltótkel orvosok járnak lakásról lakásra, mint a rekvirálók.

Ezekben a megerjedt hetekben Nápolyban a halál nem rízsaborkorban jön a világra és nem hirtelen, hanem alatomosan nachtkaszinik fiókjából és éjjeliedényekből szivárogo elő, szérumok, pasztillák, antibiotikumok, lizofor-mok őrségét kijátszva. Tengeri kagylóból nem Vénusz születik, hanem csapzott hajával a kolera, szőlőfűtőn, fűgén, gránátalmán nem a napfény hamva, hanem a kolera váladékai — ennél fogva a kagyló-piacon tilos a kagyló, gyümölcs-piacon nem ajánlatos a gyümölcs.

Nápolyban a kagyló meg a gyümölcs nem ajánlatos ezen a miázmáktól füledt nyárvégen, a világban pedig ennél fogva nem ajánlatos maga Nápoly. A fenyegetett kontinensek vesztegárakkal védekeznek a gyönyörű városból behurcolható legcsúnyább halál ellen. Megszorításokkal, intelmekkel, oltásokkal, kontraindikációkkal, övintézkedésekkel, megfigyelésekkel és vizsgálattal védekeznek ellene, hatósági ellenőrzésekkel, egy világszervezet minden apparátusával. Nem tehetnek mást, nincs más módjuk gátját vetni e rossz halál terjedésének.

Mátrai-Betegh Béla